

УДК 811.133.1'25+82(036)=030,161.2=133.1]:005.336.2 "364"
 DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.44.2.26>

**ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ
 У ФІЛОЛОГІВ-РОМАНІСТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
 (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНОМОВНИХ ПУТІВНИКІВ
 ФРАНЦУЗЬКОЮ МОВОЮ)**

**DEVELOPMENT OF TRANSLATION COMPETENCIES AMONG STUDENTS
 OF ROMANCE PHILOLOGY UNDER WARTIME CONDITIONS
 (BASED ON FRENCH TRANSLATION OF UKRAINIAN GUIDEBOOKS)**

Третяк Ю.Ю.,

orcid.org/0009-0000-7155-3524

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри романської філології і перекладу

Запорізького національного університету

Стуліна Є.В.,

orcid.org/0009-0003-1955-9314

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри романської філології і перекладу

Запорізького національного університету

Тарасюк І.В.,

orcid.org/0000-0003-3417-2671

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри романської філології і перекладу

Запорізького національного університету

У статті розглядаються особливості формування перекладацьких компетенцій у студентів-філологів романського профілю на матеріалі перекладу туристичних путівників з української мови на французьку. Особлива увага приділяється специфіці перекладацької діяльності в умовах воєнного стану, коли туристичні тексти набувають додаткового культурно-промоційного значення для представлення України у франкомовному світі. Дослідження базується на компетентнісному підході, що включає розвиток мовної, міжкультурної, текстової та стратегічної субкомпетенцій згідно з концепцією Л. М. Черноватого та Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти. Аналізуються основні перекладацькі трансформації за класифікацією Вине і Дарбельне: лексичні (транслітерація, описовий переклад, генералізація, конкретизація), граматичні (членування речення, заміна членів речення) та стилістичні (нейтралізація метафор, адаптація емоційного тону). На конкретних прикладах демонструється специфіка передачі українських реалій, топонімів, назв традиційних страв та архітектурних пам'яток французькою мовою. Особливо розглядається проблема дискурсивних відмінностей: український туристичний текст характеризується метафоричністю та емоційністю, тоді як французький тяжіє до фактографічності та стриманості. У статті представлено методiku формування перекладацьких компетенцій через систему вправ, що включає порівняльний аналіз українських і французьких туристичних дискурсів, переклад з обґрунтуванням трансформацій та створення україно-французького глосарія реалій. Особливу увагу приділено актуалізуючим трансформаціям у воєнний час, коли туристичні путівники трансформуються у культурно-меморіальні документи, що вимагає від перекладача не лише лінгвістичної майстерності, а й етичної відповідальності та здатності до документування історичних подій.

Ключові слова: перекладацька компетенція, туристичний дискурс, україно-французький переклад, воєнний стан, путівники, перекладацькі трансформації.

The article examines the peculiarities of developing translation competencies among students of Romance philology through the material of translating tourist guidebooks from Ukrainian into French. Special attention is paid to the specifics of translation activity under martial law, when tourist texts acquire additional cultural and promotional significance for representing Ukraine in the French-speaking world. The research is based on a competency-based approach that includes the development of linguistic, intercultural, textual, and strategic sub-competencies according to L. M. Chernovaty's concept and the Common European Framework of Reference for Languages. The main translation transformations are analyzed according to Vinay and Darbelnet's classification: lexical (transliteration, descriptive translation, generalization, specification), grammatical (sentence segmentation, part of speech shift), and stylistic (metaphor neutralization, emotional tone adaptation). Concrete examples demonstrate the specifics of rendering Ukrainian realia, toponyms, traditional dish names, and architectural monuments in French. The problem of discursive differences is examined separately: Ukrainian tourist texts are characterized by metaphoricality and emotionality, while French texts tend toward factography and restraint. The article presents a methodology for developing translation competencies through a system of exercises that includes comparative analysis of Ukrainian and French tourist discourses, translation with justification of transformations, and creation of a Ukrainian-French glossary of realia. Special attention is given to actualizing transformations during wartime, when

tourist guidebooks are transformed into cultural-memorial documents, requiring translators to possess not only linguistic mastery but also ethical responsibility and the ability to document historical events.

Key words: translation competence, tourist discourse, Ukrainian-French translation, martial law, guidebooks, translation transformations.

В умовах воєнного стану підготовка кваліфікованих перекладачів набуває особливого значення для міжнародної комунікації та презентації України на світовій арені. Туристичні путівники, попри тимчасове зменшення туристичних потоків, залишаються важливим інструментом культурної дипломатії та збереження національної ідентичності. Формування перекладацьких компетенцій у філологів-романістів передбачає не лише оволодіння мовними структурами, а й глибоке розуміння культурних кодів обох мов, що особливо важливо для туристичного дискурсу.

Фундаментальні засади компетентнісного підходу до підготовки перекладачів закладено в працях Л. М. Черноватого [1], який розробив комплексну модель перекладацької компетентності. Теоретичні основи перекладацьких трансформацій та їх систематизація розроблялись у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників – О. Чередниченко, Ж.-П. Вине та Ж. Дарбельне, М. Гидера [2, 3, 4] та ін. Лінгвостилістичні особливості туристичного дискурсу і специфіку його перекладу вивчали вітчизняні дослідниці Н. М. Гудкова, С. Є. Дворянчикова [5], Л. В. Ковальчук, Л. М. Киричук [6], Г. С. Сухомудь [7] та ін. Однак, лінгво-дидактичні аспекти перекладу українських путівників французькою мовою в умовах воєнного стану наразі залишаються невисвітленими, що й зумовлює актуальність обраної нами теми. Матеріалом дослідження стала суцільна вибірка прикладів з курсових і магістерських робіт на тему перекладів різножанрових текстів туристичного дискурсу з української мови на французьку, що готувались на кафедрі романської філології і перекладу Запорізького національного університету протягом 2021–2025 років.

Як зазначає Л. М. Черноватий, «перекладацька компетентність є складним багатокомпонентним утворенням, що включає мовну, текстову, комунікативну та стратегічну субкомпетентції» [1, с. 87]. Ці субкомпетентції набувають особливого значення при роботі з туристичними текстами, які вимагають від перекладача не лише лінгвістичної майстерності, а й культурологічних знань та прагматичної гнучкості.

Туристичні путівники належать до інформаційно-рекламних текстів, що поєднують інформативну, апелятивну та естетичну функції. Французький дослідник Ж.-М. Адам визначає

туристичний текст як «гібридний, що об'єднує описову, наративну та аргументативну послідовності» [8, с. 156].

При перекладі україномовних путівників французькою мовою філологи-романісти стикаються з низкою специфічних викликів, пов'язаних із передачею реалій та безеквівалентної лексики, топонімів, а також стилістичних особливостей обох дискурсів.

Переклад назв українських страв, архітектурних елементів та історичних явищ потребує особливої уваги. Так, назви традиційних страв зазвичай передаються через транслітерацію з додаванням описового пояснення: *вареники* → *varenyki (raviolis ukrainiens farcis)*, *писанка* → *pyssanka (œuf de Pâques orné de motifs traditionnels ukrainiens)*. Що стосується архітектурних пам'яток, тут можливі варіанти: *Софійський собор* може перекладатися як *Cathédrale Sainte-Sophie* (усталений варіант) або *Sobor Sainte-Sophie* (з елементом транслітерації для підкреслення української ідентичності).

Особливу складність становить передача українських топонімів. Згідно з рекомендаціями Українського інституту національної пам'яті, слід використовувати форми *Kyiv* (не *Kiev*), *Lviv* (не *Lvov*), *Dnipro* (замість *Dniepropetrovsk*). У путівниках такі топоніми доцільно супроводжувати поясненням, наприклад: «*Kyiv (et non Kiev, forme russifiée) – capitale de l'Ukraine depuis 882*».

Український туристичний дискурс традиційно більш емоційний та метафоричний, тоді як французький віддає перевагу стриманості та конкретності. Порівняємо український опис «*Золоті куполи Києво-Печерської лаври сяють над Дніпром, немов зірки на небосхилі української духовності*» з його буквальним (студентським) перекладом «*Les dômes dorés de la Laure des Grottes de Kyiv brillent au-dessus du Dnipro comme des étoiles au firmament de la spiritualité ukrainienne*» та адаптованим варіантом «*Les dômes dorés de la Laure des Grottes dominant majestueusement le Dnipro. Ce complexe monastique, inscrit au patrimoine mondial de l'UNESCO depuis 1990, constitue un haut lieu de la spiritualité orthodoxe ukrainienne*». В адаптованому варіанті метафору пом'якшено, а додана конкретна інформація про статус UNESCO відповідає очікуванню франкомовного читача. Ця відмінність зумовлює необхідність застосування різнома-

нітних перекладацьких трансформацій, які за класифікацією канадських дослідників Вине і Дарбельне можна систематизувати за лексичним, граматичним та стилістичним рівнями [3].

Серед лексичних трансформацій особливе місце у досліджуваних нами перекладах займає транслітерація, яка застосовується для збереження національного колориту при передачі українських реалій. Так, при перекладі фрази «У Львові обов'язково скуштуйте вареники з вишнями та сирники зі сметаною» французькою мовою отримуємо: «À Lviv, goûtez absolument les varenyki aux cerises et les syrnyky à la crème fraîche». У цьому прикладі обидві лексеми *вареники* та *сирники* залишено в оригінальній формі через транслітерацію, оскільки вони позначають унікальні страви української кухні без прямих відповідників у французькій культурі. Така стратегія дозволяє зберегти автентичність тексту та познайомити франкомовного читача з українською гастрономічною термінологією.

Транслітерація часто поєднується з описовим перекладом для забезпечення повного розуміння реалії. Розглянемо приклад: «Музей писанкового мистецтва у Коломиї представляє унікальну колекцію розписаних яєць» перекладається як «Le Musée de la pyssanka à Kolomyïa présente une collection unique d'œufs de Pâques décorés selon la tradition ukrainienne ancestrale». Тут застосовано комбіновану трансформацію: транслітерація *pyssanka* зберігає оригінальний термін, а описовий переклад *d'œufs de Pâques décorés selon la tradition ukrainienne ancestrale* розкриває його значення для франкомовного читача. Топонім *Коломиї* також передано через транслітерацію як *Kolomyïa*, що відповідає сучасним нормам передачі українських географічних назв.

Описовий переклад або експлікація використовується для розкриття значення культурних реалій, які потребують додаткового контексту. Наприклад, речення «Відвідайте Сопилку – традиційну українську корчму з автентичною атмосферою» перекладається як «Visitez la Sopilka, taverne ukrainienne traditionnelle où l'on sert une cuisine authentique dans un décor folklorique avec musique live». У цьому випадку слово *корчма* передано через описовий переклад *taverne ukrainienne traditionnelle*, а загальне поняття *автентичної атмосфери* конкретизовано через ампліфікацію – розширення інформації з додаванням деталей про кухню, декор та живу музику (*live* – emprunté à l'anglais), яких немає в оригіналі, але які необхідні для повного розуміння концепту франкомовним читачем.

Особливо показовим є переклад історичних реалій. Фраза «Запорізька Січ була центром козацької вольниці» перекладається як «La Sitch zaporogue était le centre de l'organisation militaro-politique des cosaques, une république démocratique unique en Europe orientale aux XVIe–XVIIIe siècles». Назва *Запорізька Січ* передана через калькування та транслітерацію як *La Sitch zaporogue*, а концепт *козацької вольниці*, який не має еквівалента у французькій мові, розкрито через описовий переклад з додаванням історичного контексту про демократичну республіку та часові рамки її існування.

Серед інших лексичних трансформацій важливе місце посідають генералізація та конкретизація. При перекладі речення «Прогуляйтесь старовинними вуличками із справжньою бруківкою» як «Promenez-vous dans les ruelles historiques pavées de pierres anciennes» спостерігаємо генералізацію: специфічний термін *бруківка*, що позначає особливий тип вуличного покриття, замінено на загальніше поняття *pavées de pierres* з додаванням прикметника *anciennes* для збереження емоційного наповнення оригіналу. Протилежна трансформація – конкретизація – застосовується у прикладі «Одеса – чудове місто на узбережжі», що перекладається як «Odesa est une ville portuaire dynamique sur la mer Noire, fondée en 1794». Загальне *чудове місто* конкретизовано через вказівку на портову функцію, *узбережжя* уточнено як *mer Noire*, а додавання дати заснування забезпечує інформативність тексту.

Граматичні трансформації є не менш важливими для адаптації українських текстів до норм французької мови. Членування речення – розбиття складних конструкцій на кілька простіших – є типовою стратегією при роботі з емоційно насиченими українськими описами. Складне речення «Хортиця – найбільший острів на Дніпрі, колиска запорозького козацтва, де народжувалися легенди про безстрашних лицарів, що захищали українські землі від ворогів» перетворюється на три простіших французьких речення: «Khortytsia est la plus grande île du Dnipro. C'est ici qu'est née la Cosaquerie zaporogue. Ce site historique exceptionnel évoque l'épopée des cosaques, ces guerriers-paysans qui défendaient les terres ukrainiennes et formèrent une république démocratique unique en Europe aux XVIe–XVIIIe siècles». При цьому метафоричний іменник *колиска* трансформовано у дієслівну конструкцію *est née*, а загальне поняття *легенди про безстрашних лицарів* замінено на нейтральніше *l'épopée des cosaques* з додаванням

історичного контексту для компенсації втраченої метафоричності.

Ще більш складний приклад членування демонструє переклад речення «Золоті куполи Києво-Печерської лаври, що сяють над Дніпром, немов зірки на небосхилі української духовності, вражають своєю красою», яке трансформується у три французькі речення: «*Les dômes dorés de la Laure des Grottes dominent majestueusement le Dnipro. Ce complexe monastique, inscrit au patrimoine mondial de l'UNESCO depuis 1990, constitue un haut lieu de la spiritualité orthodoxe ukrainienne. Ses églises baroques du XVIIIe siècle attirent des milliers de visiteurs chaque année*». Тут спостерігаємо не лише членування, а й комплекс інших трансформацій: метафоричне дієслово *сяють* замінено на *dominent majestueusement* зі зміною синтаксичної структури, порівняння *немов зірки на небосхилі української духовності* опущено та компенсовано фактичною інформацією про статус UNESCO, а естетична оцінка *вражають своєю красою* трансформована у конкретний факт *attirent des milliers de visiteurs* через модуляцію.

Заміна членів речення також є типовою граматичною трансформацією. Так, у реченні «Над містом височіють величні гори» підмет *гори* в активній конструкції стає додатком у пасивній конструкції французького перекладу «*La ville est dominée par de majestueuses montagnes*». Така зміна перспективи опису відповідає французьким синтаксичним нормам.

Стилістичні трансформації відіграють ключову роль у адаптації українського емоційного стилю до французької стриманості. Нейтралізація метафор є типовою стратегією при перекладі туристичних описів. Речення «Львів – місто, де кожна бруківка пам'ятає кроки королів і поетів, де кавою пахнуть навіть дощі, а історія оживає на кожному розі» пропонуємо перекладати як «*Lviv est une ville historique qui a su préserver son cachet médiéval. Ses ruelles pavées abritent de nombreux édifices classés au patrimoine de l'UNESCO. La ville est réputée pour sa culture du café et ses traditions littéraires centenaires*». У цьому перекладі всі три метафоричні образи нейтралізовано: персоніфікація *кожна бруківка пам'ятає кроки* замінена на констатацію *qui a su préserver son cachet médiéval*, поетичний образ *кавою пахнуть навіть дощі* трансформовано у факт *La ville est réputée pour sa culture du café*, а метафора *історія оживає* конкретизована через посилення на об'єкти UNESCO. При цьому застосовано членування: одне складне речення

розбито на три простіших, кожне з яких містить конкретну фактичну інформацію.

Аналогічну стратегію спостерігаємо у перекладі опису Карпат: «*Карпати зачаровують своєю первозданною красою, де душа знаходить спокій серед вічних гір*» перетворюється на «*Les Carpates offrent des paysages préservés propices à la randonnée. Cette chaîne de montagnes, qui culmine à 2061 mètres au mont Hoverla, abrite le parc national des Carpates ukrainiennes créé en 1980*». Емоційна лексика *зачаровують своєю первозданною красою* нейтралізована до *offrent des paysages préservés*, філософська метафора *душа знаходить спокій* замінена на практичну інформацію *propices à la randonnée*, а поетичний епітет *вічних гір* трансформовано у конкретні географічні дані про висоту найвищої вершини та національний парк.

Особливістю перекладу туристичних путівників в умовах воєнного стану є необхідність застосування актуалізуючих трансформацій, які переорієнтують текст відповідно до нових реалій. Довоєнний опис Маріуполя «*Маріуполь – динамічне портове місто на березі Азовського моря з чудовими пляжами та розвинутою інфраструктурою. Тут можна відвідати краєзнавчий музей та прогулятися набережною*» сьогодні має бути адаптований: «*Marioupol, ville portuaire sur la mer d'Azov, a subi de lourdes destructions lors de l'invasion russe de 2022. Son théâtre dramatique, bombardé le 16 mars 2022 alors qu'il servait de refuge à plus de 1000 civils, est devenu un symbole international de la résistance ukrainienne et des crimes de guerre russes. La ville, dont 90% des bâtiments ont été endommagés selon l'ONU, représente aujourd'hui un témoignage tragique de l'agression contre l'Ukraine*».

У цьому прикладі застосовано комплекс трансформацій: модуляція змінює кут зору від туристичної привабливості до історико-документальної функції, промоційний тон тотально замінено на документальний та меморіальний, коротка характеристика розширена через ампліфікацію з додаванням конкретних дат, цифр та посилань на джерела (ООН), а прагматична функція тексту змінилася від заклику відвідати місто до увічнення пам'яті та документування воєнних злочинів.

Подібну трансформацію демонструє приклад з Бахмутом. Довоєнна характеристика «*Бахмут славиться виробництвом ігристих вин. Відвідайте місцеві винні підвали*» адаптовано як «*Bakhmout, connue historiquement pour sa production de vins mousseux, a été presque entièrement*

détruite lors des combats acharnés de 2022-2023. La bataille de Bakhmout, l'une des plus longues et sanglantes du conflit, symbolise la résistance ukrainienne. La reconstruction de cette ville martyre, dont les caves à vin séculaires ont servi d'abris aux civils, est devenue une priorité nationale». Тут використано темпоральну модуляцію через вживання минулого часу *connue historiquement* для опису довоєнного стану, контекстуальну трансформацію, де винні підвали як туристичний об'єкт переосмислено як укриття для цивільних, а також функціональну заміну промоційної функції на меморіальну.

Методика формування перекладацьких компетенцій на матеріалі туристичних путівників базується на компетентнісному підході, який відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти включає розвиток мовної компетенції (досконале володіння обома мовами на рівні C1-C2), міжкультурної компетенції (розуміння культурних кодів та очікувань цільової аудиторії), текстової компетенції (знання жанрових особливостей та конвенцій туристичного дискурсу) та стратегічної компетенції (вміння свідомо обирати оптимальні перекладацькі трансформації).

Система вправ для формування цих компетенцій включає порівняльний аналіз дискурсів, коли студенти аналізують автентичні українські та французькі путівники для виявлення стилістичних, структурних та прагматичних відмінностей. Наступним етапом є переклад з обґрунтуванням трансформацій, де студенти супроводжують кожне перекладацьке рішення коментарем про використані трансформації та їх доцільність. Важливою вправою є також редагування готових перекладів з ідентифікацією застосованих трансформацій та пропозиціями альтернативних рішень. Створення україно-французького глосарія туристичних реалій з варіантами перекладу та контекстами вживання допомагає систематизувати набуті знання. Особливого значення в умовах воєн-

ного стану набуває вправа з актуалізації довоєнних туристичних матеріалів до сучасних реалій з дотриманням етичних норм та документальної точності.

Таким чином, формування перекладацьких компетенцій у філологів-романістів на матеріалі туристичних путівників в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, що поєднує володіння широким спектром трансформацій від простих (транслітерація, калькування) до комплексних (модуляція, тотальна заміна) з усвідомленням доцільності застосування кожної. Необхідним є вміння балансувати між збереженням національної ідентичності через транслітерацію реалій та адаптацією до очікувань франкомовної аудиторії через описові переклади та компенсацію емоційності конкретною інформацією. Перекладач має глибоко розуміти жанрову специфіку обох дискурсів: український туристичний текст тяжіє до метафоричності та емоційності, французький – до фактографічності та стриманості. В умовах війни особливої ваги набуває здатність до актуалізації текстів, коли туристичні матеріали трансформуються у культурно-меморіальні документи, що вимагає особливих компетенцій та етичної відповідальності.

Практика перекладу путівників розвиває у студентів не лише лінгвістичні навички застосування різноманітних трансформацій, а й культурно-дипломатичні компетенції, необхідні для адекватного представлення України у франкомовному світі. В умовах воєнного стану ця діяльність набуває особливого значення як засіб збереження культурної пам'яті, документування історичних подій та міжнародної комунікації. Туристичні путівники, трансформовані у культурно-історичні свідчення, стають інструментом не лише промоції України, а й увічнення пам'яті про міста та об'єкти, що постраждали внаслідок війни, що надає перекладацькій діяльності додаткового етичного виміру та національної важливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с.
2. Чередниченко О. І. Про мову і переклад: мова в соціокультурному просторі. Київ : Либідь, 2007. 248 с.
3. Vinay J.-P., Darbelnet J. Stylistique comparée du français et de l'anglais. Paris : Didier, 1995. 331 p.
4. Guidère M. Introduction à la traductologie: Penser la traduction: hier, aujourd'hui, demain. Bruxelles : De Boeck, 2016. 208 p.
5. Гудкова Н. М., Дворянчикова С. Є. Застосування перекладацьких трансформацій в туристичному дискурсі (на матеріалі рекламних текстів готелів України). Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 23(91). С. 18–22.
6. Ковальчук Л. В., Киричук Л. М. Релігійні терміни в перекладі туристичних текстів: міжкультурні виміри. Південний архів. 2021. Вип. 88. С. 74–80.

7. Сухомудь Г. С. Туристичний дискурс та підходи до його аналізу. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. 2015. Вип. 55. С. 250–252.
8. Adam J.-M. Les textes: types et prototypes. Paris : Armand Colin, 2011. 223 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025